

Nederland, Vlaanderen, België. Over de visie van Franstalige lezers op de recente Nederlandse literatuur

door

Sonja VANDERLINDEN

Summary

The present article focuses on how French-speaking readers perceive recent Dutch and Flemish literature and examines how French-speakers have access to it. Special attention is paid to French translations of Dutch and Flemish novels, which have been published during the past twenty years. This survey shows that the most translated writers are Cees Nooteboom, Hella S. Haasse, and Hugo Claus. Some hypotheses are put forward and attempt to explain this choice. The article ends with a brief discussion on the (limited) importance Dutch literature has in the teaching of Dutch as a foreign language in French-speaking Belgium.

“Binnen de literatuur- en cultuurwetenschappen mag het onderzoek naar identiteitsconstructie zich de laatste jaren in een warme belangstelling verheugen. Deze tendens heeft ongetwijfeld te maken met de introductie van het *new historicism*, de genderstudies, de (post)koloniale literatuurstudie en de toegenomen aandacht voor etniciteit en interculturaliteit. Het gaat om ontwikkelingen die zich ook manifesteren binnen de neerlandistiek. De relatie tussen literatuur en identiteit is werkzaam in verschillende richtingen en kent diverse aspecten.”

Zo luidt de introductie van een uitnodiging tot deelname aan de Winterschool 2002 die de Onderzoeksschool Literatuurwetenschap in Leiden organiseert rond het thema “Literatuur en identiteit”. Het zal er gaan over diverse aspecten van het begrip identiteit: collectieve identiteit (natie, volk, ras, maar ook vrouw, homo, Afro-American), klasse-identiteit, individuele identiteit. Identiteiten die door modernisme en postmodernisme op allerlei manieren ondermijnd werden of ter discussie gesteld.

Die inleiding schetst een kader voor deze lezing. Ook mijn verhaal zal er één zijn over identiteit en wel over collectieve identi-

teiten: die van Franstaligen en die van Nederlandschrijvenden. Een identiteit die dus door taal bepaald zou worden. Wij weten in België, maar ook in Frankrijk en in Nederland, bijzonder goed welke rol taal kan spelen in het opbouwen van een identiteit. Weliswaar is dit niet de enige factor. De geografische omgeving, de geschiedenis (collectieve en persoonlijke), de plaats op de maatschappelijke ladder, de sekse, de godsdienst zijn onder vele andere even belangrijke componenten in iemands identiteit. We zullen ons hier echter beperken tot taal en literatuur en de wijze waarop mentaliteiten erin tot uiting komen.

De vraag is bijzonder actueel in onze Belgische en in de Europese context. Laten wij met die laatste beginnen. In een tijdperk van globalisering en mondialisering probeert Europa zijn positie te bepalen. Economisch uiteraard, maar ook cultureel. Dat cultureel Europa wordt gekenmerkt door zijn verscheidenheid, wat ook de rijkdom ervan uitmaakt. Culturen van taalminderheden als de Nederlandse, maar ook b.v. de Scandinavische, verdedigen zich om mee te zingen in dit meerstemmige koor.

De Vlamingen in België kennen dit probleem maar al te goed: de hele geschiedenis van de Vlaamse Beweging draait hierom. En – zou ik zeggen – ze draagt vruchten. Laten we dus hopen dat de samenzang van Vlaanderen en Nederland in het Europese concert ook gehoor zal vinden en dat de specifieke identiteit of identiteiten die zich in deze cultuur of culturen manifesteren niet teloor gaan in een soort Europese uniformiteit. De ontwikkeling in België de laatste jaren is in dit opzicht ook interessant. In decennia van toenemende federalisering lijkt er – paradoxaal, maar begrijpelijk – een culturele toenadering aan de gang tussen de twee taalgemeenschappen. TV-uitzendingen als *Vues de Flandre* (RTBF) of *A la flamande* (RTL) liegen er niet om: Franstaligen lijken interesse aan de dag te leggen voor wat er in Vlaanderen gaande is. Of het omgekeerde waar is durf ik te betwijfelen. (Hoewel, TV1 (VRT) schenkt ook wat aandacht aan Wallonië in *De taalgrens*.) Franstaligen sturen ook steeds meer hun kinderen naar Nederlandstalige scholen om er goede tweetaligen van te maken. De pseudo-Erasmus-uitwisselingen tussen Vlaamse en Franstalige universiteiten kennen eveneens een toenemend succes. Of dit alles nu de Nederlandse literatuur ten goede komt is een andere vraag, die we straks zullen behandelen.

Eerst wil ik u het perspectief van waaruit ik spreek te kennen geven en u ook even deelachtig maken aan mijn persoonlijke ervaring met het onderwijs Nederlandse literatuur aan Franstaligen.

Talige identiteit is voor mij sinds altijd een complex probleem. Ik ben als eerste kind geboren uit twee Vlaamse Brabanders die zich na hun huwelijk in Brussel vestigden. Vader, onderwijzer uit Sint-Thomas, een beetje flamingant, moeder uit een familie waar Frans spreken synoniem was voor intellectualiteit. Als vanzelfsprekend werd de huistaal Vlaams-Brabants. Vader wilde zijn kinderen naar een Nederlandstalige school sturen, maar al spoedig bleek dat dit in de onmiddellijke naoorlogse jaren in het zuidoosten van Brussel niet zo evident was: veel te weinig leerlingen en dus ook te weinig onderwijzers. Waarschijnlijk onder druk van zijn echtgenote werd dan toch maar voor de Franse school gekozen. Het Vlaams zou thuis gehandhaafd worden. Deze lange anekdotische uitleg om duidelijk te maken dat ik geen zuiver Franstalige ben. Ik definieer mezelf als een Brusselse, tweetalige, met Vlaamse roots en Franstalige scholing.

Deze voorgeschiedenis – de constellatie waarin ik “geworpen werd”, “la situation”, zoals Sartre zou zeggen – heeft mij (en mijn zus) wel geholpen bij de studiekeuze en het beroep. Wij hebben als vanzelfsprekend allebei Germaanse talen gestudeerd en onderwijzen Nederlands aan Franstaligen. Ik meen te mogen zeggen dat wij voeling hebben zowel met Franstaligen als met Vlamingen, wat ook aan onze vriendenkring te merken is. Zelf doceer ik nu al meer dan dertig jaar Nederlandse letterkunde aan Franstalige aankomende germanisten aan de UCL, met een korte episode van vier jaar aan de Sorbonne (Paris IV), waar ik van 1979 tot 1983 de Chaire de Langue, Littérature et Civilisation Néerlandaises bekleedde en daarbij geholpen werd door een Franse assistent en een Friese lectrice.

Hoe kijkt de modale Franstalige aan tegen de Nederlandse literatuur? Dat is het onderwerp van mijn bijdrage.

Het antwoord op die vraag zou vrij kort kunnen zijn: de doorsnee Franstalige weet niets of bijna niets af van Nederlandse literatuur. Hij beschouwt Nederlands als een minder belangrijke taal, soms wel noodzakelijk in de zakenwereld, alhoewel de meeste Nederlandstalige zakenlui ook Engels spreken, en soms nodig in het zoeken van werk en in de omgang met landgenoten, hetzij burens, voetbalfans of vakantiegangers. Dat er ook een literatuur bestaat in die taal verbaast vele Franstaligen. Ze kennen wel Verhaeren, Maeterlinck, Rodenbach, Yourcenar, maar Vlamingen die in het Nederlands schrijven zijn hun – op enkele uitzonderingen na (zoals b.v. Hugo Claus) – onbekend. Doch dit is een wat te

pessimistische kijk op de zaak, die gerelativeerd dient te worden, als wij ons tenminste beperken tot het intellectuele milieu.

Franssprekenden kennen de Nederlandse letteren hoofdzakelijk via vertalingen. Bepaalde uitgeverijen – en niet van de minste – spelen een belangrijke rol in de verspreiding van Nederlandse literatuur in Franse vertaling. De meest in het oog springende is *Actes Sud*, in Arles gevestigd en door een Belg, Hubert Nyssen, opgericht. Op twintig jaar tijd hebben zij zo'n 36 titels gebracht, voornamelijk in twee collecties, de reeks "Lettres néerlandaises", en, voor de reisverhalen, de reeks "Terres d'Aventures". Opvallend zijn verder *Gallimard* met de collectie "Du monde entier" (zo'n 12 titels), *Calmann-Lévy*, o.a. met de reeks "Petite bibliothèque européenne du XX^e siècle" (zo'n 15-tal titels), de *Editions du Seuil* (ook met een twaalfstal titels) en *Julliard*. Vermeldenswaard is voorts de Franse uitgeverij *de Fallois* die samen met *L'Age d'Homme* uit Lausanne heel wat titels heeft gebracht, waaronder het *Théâtre complet* van Hugo Claus. En de laatste jaren ook de kleine Belgische uitgever *Lansman* uit Carnières-Morlanwez die toneelwerk uitgeeft.

Ik heb de lijst van vertalingen nagegaan van 1979 tot 1999, aan de hand van de jaarlijkse "Bibliographie des œuvres néerlandaises parues en traduction française", die in het tijdschrift *Septentrion* sinds de oprichting ervan verschijnt. Laten we terloops de loftrumpet steken over dit tijdschrift en zijn hoofdredacteur Jozef Deleu. Het tijdschrift vervult een onvervangbare rol in de presentatie van Nederlandstalige auteurs in het Franse taalgebied. Zeer vaak werden in het blad voor het eerst sommige auteurs in het Frans vertaald en veel van deze vertalingen hebben aanleiding gegeven tot effectieve belangstelling van een Franstalige uitgever. Ook beginnen sommige literaire vertalers hun carrière in *Septentrion*; het blad is al dertig jaar een beetje een kweekvijver voor vertalers én vertalingen van jonge auteurs.

Uit die lijst kan heel wat afgeleid worden. Om te beginnen valt het op dat het aantal vertalingen met de jaren gestaag groeit. Verkoopcijfers heb ik niet achterhaald (stof voor scripties!), maar ik neem aan dat uitgevers pas investeren indien ze ervan overtuigd zijn dat er voor die boeken een markt bestaat. Uiteraard speelt hier ook de subsidiepolitiek van zowel het Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds als het recente Vlaams Fonds voor de Letteren een rol. Maar, welke aanzetten er ook gegeven worden, het aanbod van Franse vertalingen van Nederlandse literatuur wordt alsmaar groter en dat verheugt ons.

Een tweede vaststelling is dat er steeds meer goede vertalers aan het werk zijn. Maddy Buysse, Liliane Wouters, Jeanne Buytaert zijn al lang bekende Belgische vertaalsters en hebben alle drie uitstekend werk verricht, alsook de Franse professor aan de Sorbonne Pierre Brachin. Ook Marie Hooghe, Selinde Margueron, Isabelle Rosselin, Danielle Losman, Patrick Grilli, Marnix Vincent, Annie Kroon, Anne-Marie de Both-Diez en twee oudstudenten van de UCL, Christian Marcipont en Xavier Hanotte, hebben intussen naam gemaakt. De professionele vertaler bij uitstek is echter de Fransman Philippe Noble, wiens eerste vertaling van Du Perrons *Land van Herkomst (Le Pays d'Origine)* in 1980 door talloze andere werd gevolgd, waaronder *Max Havelaar* en een aantal boeken van Mulisch en Nootboom. En laten we de Belg Alain van Crugten eveneens een speciale vermelding geven voor zijn meesterlijke *Chagrin des Belges* en *La Rumeur*.

De boeiendste vraag blijft echter: welke auteurs, welke romans worden vertaald en is voor die keuze een uitleg te vinden? Laten we even kinderboeken (Dick Bruna, Annie M.G. Schmidt e. a.) en strips (Willy Vandersteen met Suske en Wiske, Marc Sleen) buiten beschouwing.

Interessant lijkt mij dat de grote mystieke teksten van HADEWYCH en RUUSBROEC nog steeds vertaald en uitgegeven worden. De mystiek is een duidelijke component van het cultureel imago van Vlaanderen; ook Franstaligen erkennen dit erfdeel van de grote middeleeuwse cultuur der Nederlanden. Wat klassieke auteurs betreft, onderscheid ik in de lijst verder een COORNHERT (P. Brachin had blijkbaar een voorliefde voor deze zestiende-eeuwer), VAN MANDERS wereldberoemde *Le livre des peintres*, DU PERRON (die met Malraux bevriend was), VAN SCHENDELS *L'homme de l'eau*, COUPERUS' *La force des ténèbres*, MULTATULI's *Max Havelaar*. Deze laatste twee auteurs behoren dus blijkbaar niet enkel tot de nationale maar ook tot de internationale canon. Voor Vlaanderen zijn dat *Le roman de Renard*, CONSCIENCES *Le lion de Flandre*, GEZELLE, VAN DE WOESTIJNE, TIMMERMANS, VAN OSTAIJEN.

Verder levert mijn benedictijnenwerk het volgende op. In het pakket overheersen de Nederlandse auteurs, alhoewel de Vlamingen m.i. helemaal niet onderschat worden. Cees NOOTEBOOM overheerst duidelijk met zo'n dertien verschillende titels, waarvan één, *Dans les montagnes des Pays-Bas (In Nederland)* na een eerste druk in 1988 een tweede beleefde in 1994. Voor 2000 kunnen we daar nog drie titels aan toevoegen. Bijna de hele productie

van Nooteboom is m.a.w. in het Frans vertaald, op twee uitzonderingen na door Philippe Noble. Nooteboom staat bekend als een kosmopoliet, die veel reist en wiens verblijven in het buitenland (Spanje, Berlijn, het oosten) resulteren in prachtige romans of verhalen. Zijn imago is dus niet “zuiver Nederlands”; hij kan als een buitenstaander worden beschouwd.

De tweede in de hitparade is Hella S. HAASSE met twaalf verschillende titels, waarvan één *Le lac noir* (*Oeroeg*) na een eerste druk in 1991 een tweede beleefde in 1994. Vrijwel al haar romans sinds 1949 zijn in het Frans vertaald. We kunnen aan het lijstje overigens nog drie titels toevoegen die in 2000 zijn verschenen en er wordt ook één aangekondigd voor 2002.

In het oktobernummer 2001 van *Neerlandica extra muros* staat een artikel van de hand van Haasse zelf, waarin zij een overzicht geeft van de receptie van haar werk in Frankrijk. Die is volgens haar “de som van een reeks uiteenlopende, artistieke en zakelijke factoren”. Om te beginnen citeert zij de jarenlange aantrekkingskracht van Frankrijk op haar en haar echtgenoot; in 1980 vestigden zij zich trouwens in een dorp in de Val d’Oise, ongeveer 30 kilometer ten noorden van Parijs. Mevrouw Haasse richtte in die streek een tentoonstelling in van portretten van Nederlandse schrijvers die een band met Frankrijk hadden gehad en/of wier werk er in vertaling beschikbaar was. Ze droeg m.a.w. zelf bij tot de promotie van de Nederlandse literatuur in Frankrijk. Vrij toevallig maakte ze er kennis met Anne-Marie de Both-Diez, een geboren Française die in Groningen had gedoceed; het klikte onmiddellijk tussen hen beiden en, samen met Annie Kroon, die Mevrouw Haasse eveneens persoonlijk leerde kennen, werd zij één van haar vaste vertaalsters. In het bijzonder haar werk over Charles d’Orléans (*En la Forêt de longue Attente*) trok in 1991 uitgebreid de aandacht van *Le Monde* in zijn literaire bijlage. Mevrouw Haasse nam voorts deel aan een aantal literaire manifestaties die in Frankrijk rond de Nederlandse literatuur of rond de literaire vertaling werden georganiseerd door b.v. het Institut Néerlandais te Parijs, of het Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds, eveneens te Parijs (*Les Belles Etrangères* in 1993). In 1994 was ze ook gastdocente aan Paris IV-Sorbonne. Het toppunt van haar populariteit in Frankrijk bereikte Hella Haasse waarschijnlijk met haar optreden in het prestigieuze televisieprogramma “Bouillon de culture” van Bernard Pivot in 1995, n.a.v. de verschijning van *Une liaison dangereuse, ou lettres de la Haye*, dat een vrijmoedige interpretatie is van het perso-

nage van de markiezin de Merteuil uit *Les liaisons dangereuses* van Choderlos de Laclos (1782). Sindsdien is zij in Frankrijk (en ook wel in Franstalig België) een behoorlijk vaak gelezen auteur, die ook in de kritiek op serieuze en grondige wijze wordt benaderd. Het Brusselse tijdschrift *Indications. La revue des romans* wijdde zelfs een artikel van 22 pagina's aan al haar in het Frans vertaalde romans (februari-maart 2001).

Men kan zich afvragen hoe het komt dat Hella S. Haasse zo'n succes heeft in de francofonie. Het beste antwoord is zeker dat zij een grote dame is in de Nederlandse letteren en dat haar bovendien het geluk te beurt is gevallen om door eminente vertaalsters in het Frans omgezet te worden. Haar voorliefde voor de Franse geschiedenis en meer bepaald voor de achttiende eeuw is aan dat succes zeker niet vreemd. En haar persoonlijke inzet voor de verspreiding van de Nederlandse literatuur, haar charmante présence in lezingen, debatten en interviews, aan universitaire of culturele instituten, op persconferenties of op de televisie zijn uiteraard bijkomende factoren. Hella S. Haasse is één van de boegbeelden van de Nederlandse literatuur.

Als wij verdergaan met onze hitparade van Noord-Nederlandse letteren in Franse vertaling, moeten we onmiddellijk opmerken dat de kloof tussen de twee koplopers Haasse-Nooteboom en het gros van het peloton groot is. Harry MULISCH haalt zes titels, Adriaan VAN DIS vier (en twee in 2000), Simon VESTDIJK drie, J. BERNLEF, Gerard REVE, Bert SCHIERBEEK, Margriet DE MOOR, Jeroen BROUWERS, Leon DE WINTER halen er twee. We noteren ook een vertaling van Connie PALMEN, een van Marcel MÖRING, Simon VINKENOOG, F. SPRINGER, Frans KELLENDONK, Tim KRABBE, Joost ZWAGERMAN, Rutger KOPLAND, Anna ENQUIST, Maarten 'T HART. Meestal gaat het om hun bestseller. Opmerkelijk in het jaar 1999 zijn twee vertalingen van migranten die een bliksemsnelle carrière zijn begonnen: Kader ABDOLAH en Lulu WANG.

Valt hieruit nu een visie op de Nederlandse literatuur af te leiden? Zijn er constanten te bespeuren in de keuze van Franse vertalers of uitgevers? Ik waag me aan enkele hypothesen. Romans over Indonesië staan hoog genoteerd, waarschijnlijk vanwege hun exotisme en ook – wellicht – omdat dat land zo nauw verbonden is met de koloniale geschiedenis van Nederland. De klassieke *Max Havelaar*, *La force des ténèbres*, *Le pays d'Origine* hebben Nederlands-Indië als thema. Ook *Le lac noir*, *Les seigneurs du thé* en *Les dunes coloniales* gaan erover. Reisverhalen in het alge-

meen staan in een goed blaadje; dit zou het succes van o.m. Cees Nooteboom en Adriaan van Dis kunnen verklaren. Een tweede opvallend thema is het jodendom en de concentratiekampen tijdens de Tweede Wereldoorlog. Het dagboek van Anne FRANK is één van de meest bekende en meest vertaalde Nederlandse boeken, al weten sommigen niet dat de oorspronkelijke tekst in het Nederlands werd gesteld. In hetzelfde spoor vonden Jona OBERSKI's *Années d'enfance* en Etty HILLESUMS *Lettres de Westerbork* hun weg naar de Franse lezer. Ook Leon DE WINTER, Marcel MÖRING en Jeroen BROUWERS behandelen deze problematiek, die het Nederlandse geheugen gebrandmerkt heeft. Zou ook het calvinisme niet tot de beeldvorming over de Nederlanders behoren, of het verzet tegen een strikte calvinistische opvoeding? Ik denk aan Maarten 'T HART b.v.

Het is nu tijd om naar de Vlaamse titels te kijken die tijdens de laatste twintig jaar in het Frans werden vertaald. "L'empereur des lettres flamandes" schittert boven alle anderen uit. Met dertien vertaalde titels (en één in 2000) buiten de uitgave van het *Théâtre complet* in 4 boekdelen, slaat Hugo CLAUS alle records. Deze auteur bepaalt dus wel degelijk het beeld van de Nederlandse (of moeten wij zeggen: Vlaamse?) literatuur in de francofone wereld. Sinds *Le Chagrin des Belges* (dat in 1987 in Franse vertaling uitkwam), zal iedereen wel geweten hebben dat hij geen Nederlander is. En *La Rumeur* bevestigt tien jaar later alleen de Belgische verankering van deze schrijver. Ook hij heeft, net als Haasse, zijn vaste en uitstekende vertaler gevonden in de persoon van Alain van Crugten, maar ook Maddy Buysse, Marnix Vincent en Marie Hooghe hebben enkele prachtige vertalingen geleverd. Laten we terloops opmerken dat deze vertalers allemaal Belgen zijn, in tegenstelling tot die van Hella Haasse en Cees Nooteboom.

De dominante positie van Hugo Claus op de Franstalige markt zal niemand verbazen. Het is de eerste – en vaak enige – naam van een actuele Vlaamse schrijver die Franstaligen citeren. Het is ook de auteur die al meer dan eens werd voorgedragen voor de Nobelprijs literatuur. Zijn speelse maar meedogenloze kritiek op het katholieke Vlaanderen van zijn jeugd, op de Franstalige bourgeoisie, op de Vlaamse kleinburgerlijkheid, op de Vlaamse collaboratie met de Duitsers tijdens de Tweede Wereldoorlog, op de Belgische schandalen van de jaren negentig, enz. exporteert het beeld van een land waar het wel bourgondisch leven is maar ook waar allerlei compromissen de grond van de zaken in de doofpot verdoezelen. Claus schetst dit groteske beeld bovendien met hu-

mor, sentimentaliteit, warmte, realisme én verbeelding. Hij is een grootmeester in die evocatie en, dankzij de prachtige vertalingen van Alain van Crugten kan ook de Franstalige lezer daar mee van genieten. Niet alleen de “Belgische” boeken van Claus vinden een echo maar ook uiteraard zijn andere romans, novellen, gedichten of toneelstukken, waarin zijn virtuoos spel op antieke thema’s ook door Franstaligen naar waarde wordt geschat. Wel heb ik in Franstalige bourgeois-kringen ooit meegemaakt dat men zijn teksten “vulgaire” vond. Trouwens, zijn eerste werken werden wegens zijn accentuering van het seksuele en zijn taalgebruik door de katholieke pers fel bekritiseerd. Zelf heb ik daar geen moeite mee en vind ik dat Claus de Vlaamse realiteit zeer goed weergeeft, al is zijn taal soms cru. Maar is dat ook niet zo bij Zola of bij Sartre? Ik apprecieer integendeel zijn sappig en beeldend taalgebruik, ook wanneer hij een beroep doet op dialectale tussentalen, wat van Crugten overigens meesterlijk omzet in het Frans.

Maar genoeg over Claus. Welke andere Vlaamse auteurs werden in het Frans vertaald? Hubert LAMPO krijgt vijf vermeldingen en ik weet toevallig dat er in Grenoble een Nederlandse Lampofreak Nederlands doceert: hij heeft o.a. ervoor gezorgd dat Lampo tot doctor honoris causa benoemd werd en heeft Lampo’s leesboek over magisch-realisme en fantastische literatuur in het Frans vertaald (*Les cygnes de Stonehenge*, 1997). De romans zijn echter door Lampo’s vaste vertaler, de Belg Xavier Hanotte, vertaald. Dat Lampo bijdraagt tot de beeldvorming over Vlaanderen naar buiten toe verbaast evenmin; zijn verwantschap met schilders als Delvaux en Magritte zit daarin vervat. Magisch-realisme, fantastiek, surrealisme is één van de gezichten van de Belgische kunst, over de taalgrens heen. Het is verbonden met “le plat pays”, met ELSSCHOTS *Feu follet*, met Brel, met de beroemde Belgische stripverhalen, enz.

Na Lampo vinden we Ivo MICHIELS, Ward RUYSLINCK, Jef GEERAERTS, Eric DE KUYPER, ieder met drie vertaalde titels. Een bonte verzameling! Ivo MICHIELS woont al een hele tijd in Frankrijk, wat de verspreiding van zijn werken in Franstalige kringen waarschijnlijk bevordert. Bovendien heeft hij het scenario van een film van Delvaux geschreven en film bereikt vanzelfsprekend een groter publiek dan literatuur. Ten slotte vertegenwoordigt Ivo Michiels ook een vrij typisch Vlaamse stroming in de literatuur, m.n. het experimentalisme, dat bindingen vertoont met de Franse Nouveau Roman. Ward RUYSLINCK is weer een ander verhaal; het is één van de canon-auteurs in het Franstalig onderwijs in België;

daar komen wij nog op terug. Het relatieve succes van Jef GEERAERTS in Franstalige kringen is te danken aan het beeld dat hij geeft van de Belgische koloniale politiek in Congo. En wat Eric DE KUYPER betreft, dit zou ik een geval apart willen noemen. Hij is eigenlijk een tweetalig auteur, de enige die zelf zijn teksten van de ene in de andere taal omzet. Opvallend is bij hem ook het Belgische karakter van zijn teksten: het gaat om perfect herkenbare jeugdherinneringen aan het Brussel van de jaren vijftig of de vakantie aan het strand van Oostende.

In onze palmares volgen dan met twee vermeldingen: Louis-Paul BOON, Johan DAISNE, Kristien HEMMERECHTS en Irina VAN GOEREE. Louis-Paul BOON, toch één van de monumenten van de Vlaamse letteren, wordt hier stiefmoederlijk bedeed; hij vertegenwoordigt het sociale engagement. Misschien is zijn oeuvre te zeer verankerd in de lokale geschiedenis. Het is verbazingwekkend dat zijn meesterwerk *De Kapellekensbaan* pas in 1999 in Franse vertaling verscheen. DAISNES bestsellers sluiten aan bij de magisch-realistische ader in de Vlaamse cultuur en zij worden, evenals Ruyslincks werken, in het Franstalig onderwijs gelezen. En wat Kristien HEMMERECHTS betreft, haar roman *Anatomie d'un divorce* (1999, vertaling van *Zonder grenzen*) kwam onder de aandacht in een TV-programma van de RTBF. Ook Monika VAN PAEMELS magnum opus *Les pères maudits* vond zijn weg naar de Franstalige wereld in 1990. De andere Vlaamse auteurs van wie één titel de Franse markt haalde zijn: Tom LANOYE, Erik VERPALE, Fernand AUWERA, Anne PROVOOST, Willem M. ROGGEMAN, Lieve JORIS en Jozef DELEU.

We zien dat omstandigheden vaak een rol spelen in het al of niet vertalen van Nederlandse titels in het Frans. Zo kan men zich vragen stellen over de afwezige namen in de lijst: W. F. Hermans b.v. die één van de vier belangrijke Nederlandse auteurs van na de oorlog is en ook een tijdlang in Frankrijk en in Brussel woonde, Ferdinand Bordewijk, Jacques Hamelink, Jan Wolkers, Sybren Poet, Hugo Raes, Walter van den Broeck, Paul de Wispelaere en andere jongere auteurs.

De beeldvorming rond Nederlandse en die rond Vlaamse literatuur verschillen m.i. grondig van elkaar. Nederlandse romans zijn ernstig, somber, sober, intellectualistisch, Vlaamse daarentegen weerspiegelen het bourgondische, barokke Vlaamse leven tot in hun engagement en hun groteske humor. Dit klinkt als een cliché, maar typologieën berusten uiteindelijk op een grond van waarheid. De beste auteurs zijn degenen die erin slagen dat ruim-

telijk gebonden cliché te overstijgen in een universele problematiek dankzij de kracht van de verbeelding en de verankering in het Europese cultureel erfgoed. Claus die een moderne versie brengt van de antieke tragedie met eigen Vlaamse accenten, Haasse die met vrouwelijke finesse en in een sobere Hollandse stijl de Europese geschiedenis en mythologie op de wegen harer verbeelding leidt, Nooteboom die een kosmopolitische blik op de wereld werpt maar toch ook een echte Hollander blijft.

Naast de Franse vertalingen, die toegang bieden tot de Nederlandse cultuur en identiteit, moet er rekening worden gehouden met de specifieke invalshoek van Franstalig België. In een groot deel van Wallonië en, nog meer in Brussel, leert men op school de tweede landstaal, soms al vanaf de lagere school maar meestal in het secundair onderwijs. Dat het met dat onderwijs Nederlands niet zo goed gesteld is, is intussen al een tijdje gemeengoed geworden. Ik zal me hier echter beperken tot de kennismaking met de literatuur in dat onderwijs. Daarover kan ik kort gaan: de plaats van de literatuur is er bijna tot nihil gekrompen. Dat heeft niet zoveel met Wallonië of Brussel of met het Nederlands zelf als taal te maken maar wel met de visuele en materialistische cultuur waarin wij leven. Een taal leer je tegenwoordig om pragmatische redenen, minder om culturele. Wel hoort er wat Landeskunde ofte civilisation bij, om niet als een barbaar over te komen in een gesprek met een anderstalige. Maar literatuur hoort steeds minder tot die verplichte bagage. Letterkunde is een beauty case geworden voor de elite, een ietwat ouderwetse burgerlijke elite. Kom je oudere Franstaligen tegen, dan merk je dat die nog wel Vondel, Gezelle, Reinaert de Vos, Hadewych, Ruusbroec, van de Woestijne, Walschap kennen, auteurs die ze indertijd tijdens hun humaniora geleerd hebben. In een daaropvolgende generatie werd met die oude ballast komaf gemaakt: literatuurgeschiedenis werd gebannen en vervangen door cursorische lectuur van Jos Vandeloo, Ward Ruyslinck, Johan Daisne, Tone Brulin en konsoorten. Verre van mij om deze auteurs af te doen als mineur of secundair, maar ik vind het toch wel erg dat gedurende twintig, dertig, soms zelfs veertig jaar in de lessen Nederlands in Wallonië altijd weer dezelfde teksten worden gelezen, die in speciale reeksen bestaan voor het Franstalig onderwijs met woordenschatlijstjes, vraagjes voor de analyse, enz. Gelukkig kwam er toen *De aanslag* van Harry Mulisch, een nieuw geluid, een contemporaine roman, die bovendien mooi gestructureerd is en perfect past voor analyse in het onderwijs. Gelukkig ook zijn er altijd uitzonderingen op de

regel, originele leraars die cursiefjes lezen of het wagen om zelf hun eigen keuze te maken in het ruime aanbod. Maar dit is een zeer kleine minderheid, die zich een beetje op de hoogte houdt van de literaire markt in Nederland en Vlaanderen en het aandurft om, ietwat tegen de officiële richtlijnen van de onderwijsinstaties in, als het ware tersluiks, wat literatuur in de klas te lezen en te bespreken. Ik heb die droevige situatie zelf pogen te verhelpen door twee boekjes op de markt te brengen in een reeks die voor het onderwijs bestemd is, m.n. *Lire en V.O. – Le néerlandais en version originale* van Didier Hatier. Het zijn thematische boekjes – het ene over de oorlog, het tweede over Vlaanderen –, die een tiental uittreksels van recente romans bevatten, zorgvuldig uitgekozen, geannoteerd en door een korte inleiding (in het Frans) over de auteur voorafgegaan.

In Vlaanderen (1992) bevat stukjes van Ivo Michiels, Paul de Wispelaere, Louis Paul Boon, Walter van den Broeck, Hugo Claus, Willy Spillebeen, Greta Seghers, Leo Pleysier, Monika van Paemel, Alstein en Eric de Kuyper en poogt daardoorheen de sociale en affectieve roots van enkele recente Vlaamse schrijvers te ontsluiten. Het tweede boekje, *In de oorlog* (1995) bevat teksten van Anne Frank, Harry Mulisch, Ward Ruyslinck, Alfred Kossmann, Monika van Paemel, Jos Vandelloo, Marga Minco, Jona Oberski, Willem Frederik Hermans en Hugo Claus en geeft aangrijpende en onvergetelijke facetten weer van de oorlogsbeleving. Die boekjes verkopen niet slecht en worden gebruikt in de laatste jaren van het secundair onderwijs en op de normaalscholen.

Het literatuuronderwijs aanwakkeren (en de gebrekkige kennis van de Franstaligen aanvullen) kan best door aan te sluiten bij de actualiteit: een film die uitkomt, een literaire prijs die uitgereikt wordt, een TV-uitzending waaraan een Nederlands of Vlaams auteur deelneemt, of dergelijke. De film is een bijzonder dankbare toegangspoort tot de literatuur. En de Vlaamse en Nederlandse film geniet nu eenmaal een solider reputatie dan de Nederlandse literatuur. Daens, Eline Vere, Mira, De Vlaschaard, Max Haveelaar, De stille kracht, Monsieur Hawarden, De trein der traagheid, Oeroeg, Pallieter... en, recentelijk, Karakter, Lijmen/Het Been, Falling, De ontdekking van de hemel, Villa des Roses zijn slechts een greep uit het aanbod. Die films dragen bij tot de bekendheid van de Nederlandse literatuur. Je kan ze dan ook exploiteren in klasverband en zo de leerling op een aangename en hem vertrouwde wijze bekend maken met die literatuur. Ook de befaamde

Hollandse en Vlaamse schilderkunst kan daarbij een dankbare rol spelen. Ensor, Spilliaert, Permeke, Breughel, Rubens, van Eyck, Mondriaan, Rembrandt en Vermeer leiden tot het wezen van de Vlaamse of Hollandse cultuur, die zich evenzo, maar talig, manifesteert in de teksten van de literatoren. Je zou ook kunnen uitgaan van de raakpunten tussen Nederlandse en Franse literatuur, maar dit is nog een ander verhaal, waarbij ik nu niet wil stilstaan.

Mijn verhaal houdt op bij de term 'België'. Met een groepje studenten uit het licentiaat heb ik een werkcollege opgezet rond het begrip "belgitude". Het is mij met name opgevallen dat in de recente Vlaamse romanliteratuur het thema België sterk aanwezig is. Ik denk natuurlijk aan Claus, maar ook aan Walter van den Broeck, en, recenter, aan Koen Peeters, Eric de Kuyper, Geert van Istendael, Tom Lanoye. Onze bedoeling is op zoek te gaan naar die belgitude, zoals zij tot uiting komt in hun romans, een verklaring te vinden voor het optreden van dit thema in de literatuur en, eventueel, te vergelijken met de situatie in de Frans-Belgische letteren, want ook daar treft men éne Pierre Mertens met zijn *Une paix royale* aan.